

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

82

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת ויגש תשע"ג

ויש להוסיף עוד כי "פשעה של תורה" כולל גם את כל הדברים שהתורה נותנת לאדם, כי התורה היא תבלין ליצר הרע, ורק בכוח התורה אפשר להתגבר על היצר, וכמו שכתב המסילת ישרים פ"ה "פשוט הוא שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שיירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להינצל זולתה אינו אלא טועה", וידוע שאפילו במקומות שהיו מדקדקים במצוות, אם היה חסר שם תורה, בסוף לא הצליחו.

ואם כן בזמן שחסר לאדם תורה ומחמת זה נכשל בהרבה דברים, גם אם נכשל בשוגג, כי היצר הרע משחד אותו ללכת אחר התאוות, ואינו מרגיש כלל שזה חטא, וסבור שהוא צדיק, אף על פי כן אין זה שוגג אלא מזיד ופשיעה, כי הוא גרם לעצמו את כל השגגות האלו במה שלא למד, ואם היה לומד הרבה תורה, כוח התורה היה מסייע בידו להתגבר על היצר, וגם זה יתבעו אותו ביום הדין על "פשעה של תורה".

"לפי מה שהוא"

והמשיך המדרש שם "לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים ג, כא) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה", היינו שתהא תוכחה מיוחדת לכל אחד ואחד "לפי מה שהוא", וצריך ביאור מה הכוונה בזה.

ויש לבאר בזה כי התוכחה היא לכל אחד ואחד כפי מה שמרגיש את גודל העוולה, וככל שאדם מרגיש יותר את העוולה כך הוא מצטער ומתבייש על מה שעשה, וענין זה תלוי אצל כל אחד לפי הבנתו עד כמה שמבין את העוולה במה שעשה או שלא עשה, וביום הדין הקב"ה יוכיח לכל אחד ואחד "לפי מה שהוא", היינו לפי הבנתו, וגם מה שלא הבין בחייו מפני שהיה משוחד, בעולם האמת כבר לא יהיה משוחד, ויבין עם כל ההבנה שלו כמה גרוע הוא.

וכמה גדולה תהא הבושה, הצער הגדול ביותר זהו צער הבושה, ובושת הנפש זהו גיהינום שאין לשער, וכמו שכתוב (שיר השירים ח, ו) "קשה כשאול קנאה", היינו לא קנאה במה שיש לשני, אלא קנאה של הרגשת האפסיות, שהאדם מרגיש את חסרונו ומתבייש, וייסורי הנפש בלי גוף הם הייסורים הקשים ביותר, כי הגוף אינו עומד בייסורים גדולים ומת מרוב ייסורים, ואילו הנפש היא נצחית ועומדת גם בייסורים הקשים ביותר, וסובלת ייסורים קשים ועדיין קיימת.

וראיתי למרן המשגיח זצ"ל ב"אור יחזקאל" (אמונה עמי רלא) שהביא גם כן דברי המדרש שהקב"ה יוכיח את כל אחד ואחד לפי מה שהוא, וכתב בזה באופן אחר, "ביאור הדברים לפי מה שהוא כפי גודל תאוותו ושאיפתו, וזאת יוכיח הקב"ה הבוחן לב וחוקר כליות ויודע מידת שאיפתו של כל אחד ואחד ולכן נאמר אוי לנו מיום התוכחה, כי יתכן ואין אנו מרגישים כלל בחיסרון השאיפה ורק השי"ת יוכיחנו ויראה לנו שחסרה לנו השאיפה והרצון", עכ"ד.

והיינו שהקב"ה יוכיח וידון את כל אחד ואחד כפי שאיפתו ומהותו האמיתית, כי בדרך כלל האדם משוחד מעצמו וחושב שהוא צדיק ובעל מידות טובות, ואינו מכיר את מהותו האמיתית, אבל ביום הדין הקב"ה יוכיח "לפי מה שהוא", לפי מהותו האמיתית, מה הוא מחשיב ולמה הוא שואף, האם עיקר תאוותו לעולם הזה ונמשך אחר רצונות הגוף, או שהוא מחשיב יותר את העולם הבא, ולפי זה יהיה הדין.

וכמו שכתב הרמב"ן בפרשת אחרי מות על הפסוק (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ותרגם אונקלוס "ויחי בהון חי

"אוי לנו מיום הדין"

בפרשת ויגש (בראשית מה, ג) "ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו", אמרו חז"ל (בראשית רבה צג, ז) "אבא כהן ברדלא אמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, יוסף קטנן של שבטים היה ולא היו יכולים לעמוד בתוכחתו, לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כל אחד ואחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה".

ונזכרו בדברי המדרש שני עניינים, יום הדין ויום התוכחה, יום הדין הוא המשפט של עונשי העבירות, והתוכחה היא חוץ מהעונש, שאדם מרגיש את הרע שבחטא, כמה שהוא לא בסדר, וכמה גרוע הוא, זה נקרא תוכחה, שמוכיחים את האדם שביין את מדרגתו כמה הוא גרוע.

והנה כתוב שם במדרש (צג, ח) כי כשאמר להם אני יוסף אחיכם מיד פרחו נשמתם, ויש לעיין אם פרחו נשמתם מפני הדין או מפני התוכחה, והמפרשים כתבו כי אדם אינו יכול למות מבושה, ורק מפני הפחד שייך למות, ואף על פי שהבושה היא דבר קשה מאד, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ג, קיא) כי "צער הכלימה מר ממוות", מכל מקום אין הבושה גורמת מיתה, ופרחה נשמתם מפני הפחד שפחדו מיוסף, ואילו הבושה גרמה שלא יכלו לענות אותו.

ובמדרש תנחומא (ויגש ה) אמרו "ומה זה נבהלו אחיו מפניו, כשיבוא הקב"ה לתבוע עלבון המצוות ופשעה של תורה על אחת כמה וכמה", היינו שהקב"ה יתבע ביום הדין על ביטול המצוות וביטול תורה. אמנם המדרש הזכיר "עלבון המצוות", היינו מה שאין מחשיבים את המצוות כראוי, וגורמים בזה עלבון למצוות, והתביעה על הזלזול וחוסר הרגשת חשיבות המצוות, היא תביעה גדולה יותר מביטול המצווה עצמה.

ומצינו גם לצד השני, שיש שכר גדול מאד עבור הכרת חשיבות המצוות, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה (ד, ט) "כי יגדל וישגה מאד שכר השמחה על המצוות", והיינו מפני שהשמחה באה מתוך הכרת חשיבות המצוות, ומי ששמח במצווה זהו מפני שהוא מחשיב את המצווה, והשכר על זה "יגדל וישגה מאד" יותר משכר המצווה עצמה, ואמנם אם אדם מחשיב מצווה ואינו מקיים אותה אין לזה שום חשיבות, אבל מי שמקיים מתוך הכרת החשיבות שכרו גדול מאד.

ועל זה אמרו "כשיבוא הקב"ה לתבוע עלבון המצוות", היינו אפילו אם מקיימים את המצווה, אם חסר בהרגשת חשיבות המצווה ולא מקיימים בשמחה, זהו מהדינים היותר חמורים, וכמו שכתוב בפרשת התוכחה (דברים כח, מז) "תחת אשר לא עבדת את השם אלוקיך בשמחה ובטוב לבב", היינו שיש תביעה גדולה על חיסרון השמחה בעבודת השם, וזהו "עלבון המצוות" שעתיד הקב"ה לתבוע ביום הדין.

והנה לגבי ביטול תורה אמרו "פשעה של תורה", וצריך ביאור מדוע לא אמרו גם כאן לשון עלבון, וכפי שמצינו לשון זה במשנה (אבות ו, ב) אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. וצריך לפרש כי עלבון המצוות כולל גם עלבונה של תורה, שהתורה היא גם כן מצווה, והרי זה בכלל עלבון המצוות, ופשעה של תורה זהו דבר נוסף, חוץ מחוסר הכרת חשיבות התורה והמצוות. ויש להבין מהו "פשעה של תורה".

ובפשוטו יש לפרש על פי מה שאמרנו בפרקי אבות (ד, יג) "שגגת תלמוד עולה זדון", והיינו שכל שגגה שבאה מחמת חיסרון ידיעה, אין זה נחשב שוגג אלא מזיד, מפני שהיה לו ללמוד ולא למד, וכל התוצאות שבאות מחמת חיסרון ידיעה הרי זה זדון ופשיעה, וזהו גם ענין "פשעה של תורה" שהקב"ה יתבע את האדם על שהיה לו ללמוד ולא למד, וכל המכשולים שבאו כתוצאה מחיסרון תורה הם בכלל "פשעה של תורה".

עלמא", והיינו שיזכה על ידי המצוות לחיי העולם הבא, אבל הרמב"ן ביאר כי ישנם כמה דרגות בשכר המצוות, וכל אחד ואחד מקבל את שכרו "לפי מה שהוא", אם שכר נצחי בעולם הבא או שכר בעולם הזה, וכפי דרגתו ומחשבתו בעשיית המצוה יזכה לקבל שכר עבורה.

וכתב שם כי מי שמקיים את המצוות כדי לקבל עבורם שכר בעולם הזה, והוא אוהב את העולם הזה יותר מהעולם הבא, יקבל שכרו בעולם הזה ולא בעולם הבא, מפני שהוא מעדיף ומחשיב יותר את העולם הזה, ומן השמים נותנים לו עולם הזה כמו שהוא רוצה, ואילו אדם שמקיים את המצוות לשם העולם הבא, יקבל עבורם שכר בעולם הבא, אבל לא יקבל עולם הבא מושלם אלא לפי השגתו.

והדרגה הגבוהה ביותר היא אדם שמקיים את המצוה לשמה ממש, לא לשם העולם הזה ולא לשם העולם הבא, רק מתוך הרגשת החיוב "לעשות רצונך בלבב שלם", ונהנה מעצם קיום המצוה, זוהי דרגה גבוהה מאד שהשכר על זה למעלה מהשגתו, וכמו שכתוב (ישעיה סד, ג) "עין לא ראתה אלוקים זולתך יעשה למחכה לו", וכתוב (תהלים לא, כ) "מה רב טובך אשר צפנת ליראיך", היינו "יראיך" מצד יראת הרוממות.

ואמנם קשה מאד להגיע לזה, והחובות הלבבות מבאר את הדרכים בזה, וכתב כי הנפש מבקשת מן השכל, מפני שהיא מרגישה שחסר לה, והשכל נותן לה הדרכה מה לעשות וממה להתרחק. וכתב שיש שתי מידות רעות ראשיות, הא', אהבת התענוגים והנאות הגוף, וגם אהבת השררה והכבוד, שעל זה כתב המסילת ישרים פרק י"א כי הכבוד דוחק את לב האדם יותר מכל התאוות והחמדות שבעולם, וצריך הרבה התבוננות וסייעתא דשמיא להתגבר על המידות האלו.

תורה תבלין

העבודה היא להתגבר על הטבע ולקבל שלמות, וכשמתגברים על הטבע, כל העולם הזה הוא אחרת, וזוכים ל"אשריך בעולם הזה" מעין עולם הבא, וכמובן הדרך לזה היא על ידי לימוד המוסר, כי כשלומדים מוסר מקבלים ידיעות חשובות שלא יודעים אותם, ורואים דרכים איך להגיע לשלמות שצריכים להגיע, אבל הכל צריך תורה, כי גם לאחר שידועים את כל הידיעות, היצר הרע חזק מאד, ומוכרחים את התורה תבלין כדי להתגבר עליו.

ומטעם זה ענין תלמוד תורה היה גם לפני מתן תורה, אף על פי שעדיין לא היה חיוב ומצוות תלמוד תורה והיו מחויבים רק בשבע מצוות בני נח, וכמו שמצינו בפרשת השבוע (בראשית מה, כד) "ויאמר אליהם אל תרגזו בדרך", ופירש"י "אל תרגזו בדרך, אל תתעסקו בדבר הלכה שלא תרגזו עליכם הדרך", יוסף הזהיר את אחיו שלא יעסקו בדרך בדברי תורה, מפני שאם יהיו שקועים בלימוד, עלולים לאבד את הדרך הנכונה.

ובגמרא בתענית (י, ב) הקשו על זה שהרי שני תלמידי חכמים שמהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים להישרף, ומצינו גם במשנה (אבות ג, ד) שהמפנה לבו לבטלה הרי זה מתחייב בנפשו, ואם כן איך יכול להיות שיוסף אמר להם שלא יתעסקו בדבר הלכה, ותיצרו בגמרא "לא קשיא הא למיגרס הא לעיוני", היינו שרק אם יעסקו בעיון עלולים לטעות בדרך, אבל יכולים לעסוק בדברי תורה קלים, שזה לא פריע ללכת בדרך הנכונה.

ומשמע מדברי הגמרא שגם השבטים שהיו לפני מתן תורה, שייך בהם הענין הזה שאם מהלכים בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים להישרף, אף על פי שעדיין לא היה חיוב של תלמוד תורה ואין איסור ביטול תורה, וזה מפני שגם אז היה שייך "פשעה של תורה", היינו שהתורה היא התבלין להתגבר על היצר הרע, וגם לפני מתן תורה היה יצר הרע, וצריכים את כוח התורה להתגבר על היצר ולקבל שלמות.

ולכן האבות ישבו ועסקו בתורה, וכמו שאמרו (יומא כח, ב) "מימיהם של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם, אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה", ועסקו בתורה כדי לקבל את השלמות, מפני שיש יצר הרע, ובלי עסק התורה לא שייך להגיע לשלמות, ורק על ידי שעסקו בתורה זכו והגיעו לכל הדרגות והשלמות של האבות הקדושים.

ומצינו בפרשת השבוע (בראשית מו, כח) "ואת יהודה שלח לפני אל יוסף להורות לפניו גושנה", ופירש"י: "לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה", היינו שמשם תצא הוראה על כל סדר החיים כיצד להתנהג, שכל ההנהגה תהיה על פי התורה. והמדרש הוסיף (בראשית רבה צה, ג) "ללמדך שבכל מקום שהיה יעקב יושב, היה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו". וזהו מפני שלא שייך להגיע לשלמות בלי עסק התורה.

חיזוק לימוד המוסר

נאמר במעמד סיום הלימוד בספר "אורחות יושר" חנוכה תשע"ג

שמחה גדולה לראות ציבור של משפיעים בתורה, ביראת שמים ובמידות טובות, זכותם של המשפיעים גדולה מאד, וכמו שכתב בחובות הלבבות (שער אהבת השם פ"ו) שמי שמשפיע על אחרים לעשות דברים טובים, כל המעשים הטובים שעושים מכוח השפעתו עד סוף כל הדורות נזקפים לזכותו, לכן כל אחד מן המשפיעים שמחזקים בכל הדברים הטובים שצריכים להתחזק, יש להם זכויות עצומות מאד.

ההשפעה של לימוד המוסר היא ידיעת האמת, שאדם יידע מהו הטוב בשבילו, הטוב עכשיו והטוב העתידי, בני אדם תמיד חושבים על העתיד, בענייני העולם רוצים להבטיח את העתיד, להבטיח פנסיה, ועוסקים במקצוע כדי להרוויח ולחיות חיים מאושרים, אבל הגוף יש לו שנים קצובות שהוא קיים, והחיים נמשכים, יש גם חיי נצח.

הטובה הגדולה שעושים לאדם היא אם מזכים אותו בידיעה הזאת שיעשה את המעשים המתאימים לזה שיחיה חיים טובים ומאושרים לנצח נצחים, וזהו התפקיד שעושים מזכי הרבים הללו על ידי שלומדים ומלמדים ספרי מוסר.

ספרי המוסר נותנים הדרכה ומגלים את האמת, וכמו שכתב המסילת ישרים בהקדמתו שיש דברים ידועים שאנשים שוכחים אותם, כך הטבע ששוכחים את הדברים הנוגעים לחיי נצח, תורה ומצוות ומעשים טובים, כי הנשמה נמצאת בתוך גוף, הגוף דורש את מה שמתחשק לגוף והנשמה רוצה את שלה, והיצר הרע של טבע הגוף הוא חזק ומושך מאד, ולזה צריכים את הקביעות בספרי המוסר.

והספר "אורחות יושר" הוא בדיוק ספר המתאים לפי צרכי הדור, דברים שהדור צריך חיזוק בהם, וכמו שכתב הגר"ח שליט"א בהקדמה. ועכשיו סיימו את הלימוד בזה ומתחילים ללמוד ספר "אורחות צדיקים" עם הרבה פירושים, שזה גם כן ספר שמתאים לכל אחד, והוא ספר קדמון שהמהרש"א כבר הביא מדבריו, ומביא בדבריו מכל ספרי המוסר, מהרמב"ם, מהחובות הלבבות, שערי תשובה, ועוד ספרים.

כל אלו שילמדו את הספר וילמדו בו לאחרים, זוהי זכות גדולה לעצמם ולכל הדור, בפרט עכשיו שאנחנו צריכים הרבה סייעתא דשמיא, שמן השמים יצילו אותנו מכל הסכנות והאויבים הקמים עלינו, צריכים לזה הרבה רחמי שמים, ובזכות לימוד המוסר נזכה לרחמי שמים מרובים ולגאולה שלמה במהרה!

לעילוי נשמת הגאון הגדול
רבי פינחס ב"ר ישראל בונם שרייבר זצוק"ל
נלב"ע ד' טבת תש"ע
תנצב"ה

לע"נ הרבנית מרת מינה אדלשטיין ע"ה
בת הגאון רבי מרדכי שמואל קרול זצ"ל
נלב"ע ב' טבת תשס"ט
תנצב"ה